

regime of corporate ownership, and the corporate agreement is aimed at managing the corporate rights exercised by the participants of the corporate legal entity.

Key words: limits of realization, corporate rights, spouses, contract, law, marriage contract, founding contract, corporate contract.

Схаб-Бучинська Т.Я.

ФІКТИВНЕ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 347.627-058.833

Постановка проблеми. Однією із підстав припинення шлюбу, передбачених статтею 104 Сімейного кодексу України є розірвання шлюбу. Так, розірвання шлюбу, згідно чинного законодавства, провадиться органами державної реєстрації актів цивільного стану у випадку наявності взаємної згоди подружжя, яке не має дітей та за заявою одного із подружжя у разі якщо другий визнаний безвісно відсутнім чи недієздатним, а також у судовому порядку – між подружжям, у яких є діти, незалежно від виникнення між ними майнових спорів.

Однак, пред'явлення до суду позову про розірвання шлюбу чи подання заяви про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану не завжди викликано реальним бажанням припинити шлюбно-сімейні правовідносини. Іноді це бажання обумовлено метою отримання певних пільг чи інших матеріальних благ, а також уникнення від виконання обов'язків покладених на громадян України. Тому законодавець надав можливість визнавати розірвання шлюбу фіктивним, закріпивши положення статті 108 Сімейного кодексу України, де будь яка заінтересована особа, може звернутися до суду з вимогою про визнання розірвання шлюбу фіктивним, якщо буде встановлено, що чоловік та жінка продовжують разом проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини [1].

Досліджуючи дане питання, ми виводимо на всезагальне обговорення проблему, яка стосується саме фіктивності розірвання шлюбу та закріпленні на законодавчому рівні положень, які б дозволили врегулювати дану проблему і уникнути законодавчого дисбалансу між інтересами тих із подружжя, які розірвали шлюб

в органах реєстрації актів цивільного стану, та тих осіб, які припинили свої шлюбно-сімейні відносини у судовому порядку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз проблем пов'язаних із припиненням шлюбу, в тому числі його розірванням на сучасному етапі розвитку правової системи в Україні є вельми актуальним завданням і набуває особливої значущості. Так, окремі аспекти обраної теми дослідження привертали до себе увагу багатьох науковців та юристів - практиків, зокрема, О. Ю. Бикову, В. І. Борисову, А. Б. Болховітіну, К. М. Глиняну, М. М. Дякович, О. В. Дзеру, І. В. Жилінкову, О. В. Розгон, З. В. Ромовську, О.І.Сафончик, В. І. Трубу, С. І. Шимон та інших.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є вирішення проблем, які впливають із фіктивного розірвання шлюбу та удосконалення законодавства щодо можливості визнання шлюбу, який розірваний як органами державної реєстрації актів цивільного стану, так і в судовому порядку – фіктивним.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення маємо можливість спостерігати як у судах збільшується кількість судових справ, присвячених фіктивному розірванню шлюбу. Так, заінтересована особа може звернутися із заявою до суду про визнання розірвання шлюбу фіктивним, якщо чоловік та жінка продовжують проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини. Вважається, що за допомогою «фіктивного» розірвання шлюбу можна зменшити розмір аліментів на дитину від першого шлюбу, отримати субсидії на друге житло, приховати майно від конфіскації, виключити інформацію про майно «колишньої дружини/ чоловіка» з електронної декларації, одержати кредитні кошти/ позику від фінансових установ у більш спрощеному порядку без згоди другого з подружжя, тощо [2]. Такої ж думки дотримується і К. М. Глиняна, яка доводить, що подружжя можуть фіктивно розривати шлюб у випадках, наприклад, якщо в одного з подружжя є двоє неповнолітніх дітей (одна дитина від попереднього шлюбу, а інша – від нинішнього), то з метою зменшення розміру аліментів на дитину від попереднього шлюбу він розриває теперішній шлюб (фіктивно) і, нібито сплачуючи аліменти на двох дітей, тим самим зменшує

розмір аліментів на першу дитину [3, с. 112]. Так, справді, у статті 182 Сімейного кодексу України зазначено обставини, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів. Серед поданого переліку має місце пункт 3 частини 1 даної статті, де беруться до уваги наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина. Тому у випадку розірвання повторного шлюбу, у якому як і в попередньому, є діти розмір аліментів буде зменшений із врахуванням кількості дітей, яким платник аліментів надаватиме утримання.

Поширеними є випадки коли подружжя фіктивно розривають шлюб із метою подальшого отримання у майбутньому пільг жінкою, яка не перебуває у шлюбі та яка має дитину, запис про батька якої здійснено за вказівкою матері. У цих випадках, така жінка отримує статус одинокої матері. Хоча законодавче визначення матері – одначки у законодавстві відсутнє, однак, у пункті 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 26 листопада 1995 р. одинокою матір'ю є жінка, яка не перебуває у шлюбі та у свідоцтві про народження дитини якої відсутній запис про батька дитини або запис про батька зроблено у встановленому порядку за вказівкою матері; вдова; інша жінка, яка виховує і утримує дитину сама [4]. Однак, насправді, у багатьох випадках жінки або перебувають з чоловіком у фактичних відносинах, тобто разом проживають, ведуть спільний побут, але шлюб не реєструють, або фіктивно розривають шлюб з метою отримання пільг та грошової допомоги. Адже, згідно законодавчого роз'яснення: «Одинока мати: статус, права та пільги» від 26.05.2016 року мати – одначка має право на: додаткову (соціальну) відпустку тривалістю 10 днів без урахування святкових та неробочих днів; забороняється залучення її до надурочних робіт та відряджень, а також забороняється відмовляти їй в прийнятті на роботу, знижувати заробітну плату та звільняти за ініціативою роботодавця до досягнення дитиною 14-літнього віку. Також така жінка має право на першочергове отримання житла, якщо її житлові умови потребують поліпшення та отримує податкову знижку тощо [5].

Згідно з положеннями українського чинного законодавства, самотній батько теж має відповідні права та пільги. Порядок отримання статусу самотнього батька такий самий, як і для самотньої матері. Так, згідно пунктів 3, 4, статті 17 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» самотній батько або самотня матір мають право на відстрочку від призову на строкову військову службу у випадках, якщо у них на утриманні перебувають двоє чи більше неповнолітніх дітей, до досягнення старшим із них повноліття за умови офіційного працевлаштування призовника; а також мають дитину віком до трьох років або дитину старшу трьох років, яка виховується без матері у зв'язку з її смертю або за рішенням суду [6]. Тому із метою отримання певної вигоди на сьогодні поширеним є практика розірвання шлюбу, який в результаті можна визнати фіктивним.

Однак, із положень статті 108 Сімейного кодексу України випливає, що тільки у випадку реєстрації розірвання шлюбу органами державної реєстрації актів цивільного стану можна визнати таке розірвання фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією сім'єю і не мали наміру припинити шлюбні відносини. Але, аналізуючи судову практику, маємо змогу побачити що до суду із вимогою визнати розірвання шлюбу фіктивним звертаються суб'єкти й у випадках розірвання шлюбу в судовому порядку. Так, у справі № 2-1273\11 Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області розглядалася справа про визнання розірвання шлюбу фіктивним, де позивач мотивує свої вимоги тим, що між ним та відповідачкою було розірвано шлюб на підставі рішення Мукачівського міськрайонного суду. Позивач доводить, що з моменту вступу в силу рішення суду і до вказаного часу так зване «подружжя» проживали в одній квартири, вели спільне господарство, шлюбні відносини між ними фактично припинені не були. Однак, суд вивчивши матеріали справи та заслухавши пояснення сторін приходить до висновку, що позовні вимоги не підлягають задоволенню, адже, визнання фіктивним розірвання шлюбу, проведеного судом, за статтею 108 Сімейного кодексу України не допускається [7].

Ми вважаємо, що стаття 108 Сімейного кодексу України щодо визнання розірвання шлюбу фіктивним лише при реєстрації його розірвання органами державної реєстрації актів цивільного стану спричиняє законодавчий дисбаланс між інтересами тих із подружжям, хто розірвав шлюб в органах державної реєстрації актів цивільного стану, та тих хто припинив свої шлюбно-сімейні відносини шляхом звернення до суду. Тому вважаємо, що необхідно на законодавчому рівні дозволити усім заінтересованим особам звертатися до суду із вимогою про визнання розірвання шлюбу фіктивним незалежно від того, який орган цей шлюб розірвав.

Також, досліджуючи практику визнання розірвання шлюбу фіктивним виникає питання щодо того, які обставини потрібно брати до уваги, щоб в результаті суд визнав розірвання шлюбу фіктивним. Так, проаналізувавши положення статті 108 Сімейного кодексу України приходимо до висновку, що законодавець керується такими основними критеріями як: реєстрацією шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану, спільністю проживання жінкою та чоловіком після так званого «розірвання шлюбу», а також якщо на момент розірвання шлюбу подружжя не мали на меті припинення шлюбних відносин. Цікавою є позиція Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду, справа № 644/6976/16-ц від 31 березня 2020 року, де у рішенні про визнання фіктивним розірвання шлюбу суд наводив обставини, які потрібно враховувати при розгляді даної справи. При цьому, на думку суду, є необхідною наявність не лише факту спільного проживання, але і фактів, які підтверджують існування в обох з подружжя внутрішньої волі до підтримання подальших шлюбних відносин та її виявлення у вигляді активних дій. Такими активними діями є: 1) дії, спрямовані на реалізацію функцій сім'ї та мети шлюбних відносин (наприклад, репродуктивної функції); 2) подальше активне ведення спільного господарства, подальша спільна праця, спрямована на забезпечення фінансової стабільності союзу чоловіка та жінки та збільшення їх спільного капіталу [8]. У рішенні Київського районного суду м. Харкова у справі № 640/14618/18 від 04.06.2019

року розглядалася справа про визнання фіктивним розірвання шлюбу та встановлення факту постійного проживання зі спадкодавцем. Суд при розгляді справи встановлював факт постійного проживання осіб однієї сім'єю. Адже, та обставина, що чоловік та жінка після розірвання шлюбу мешкали в одній квартирі, будучи її співвласниками не свідчить про те, що дані суб'єкти проживали разом однією сім'єю. Посилання на спільне проживання в одній квартирі колишнього подружжя, які є співвласниками квартири, не є достатнім для визнання факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу у розумінні статті 74 Сімейного кодексу України, без наявності інших ознак сім'ї. А сім'ю згідно частини 2 статті 3 Сімейного кодексу України складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, що і є ознаками сім'ї. Також, суд бере до уваги окрім спільного проживання, ще й введення спільного побуту, бюджету, наявність взаємного матеріального забезпечення та взаємних прав та обов'язків [9]. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду, справа №755/18012/16 від 17 червня 2020 року, було винесено рішення щодо встановлення факту сумісного проживання однією сім'єю «колишнього подружжя». Суд, при розгляді даної справи, з'ясував обов'язкові умови спільного проживання, якими є: ведення спільних витрат, спільного бюджету, спільного харчування, купівлі майна для спільного користування, участі у витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин. Також, суд з'ясував, що шлюбні відносини з моменту розірвання шлюбу не припинилися, колишнє подружжя й надалі продовжували проживали в одній квартирі, вести спільно господарство та бюджет, разом зареєстрували приватне підприємство, де чоловік був засновником (керівником), а дружина - бухгалтером, а також дружина здійснювала догляд за чоловіком коли він перебував на стаціонарному лікуванні [10]. Тому при з'ясуванні фіктивності

розірвання шлюбу, необхідно звертати увагу на ряд обставин, що свідчать про спільне проживання.

На думку О. І. Сафончик подружжя повинні самостійно доводити факт фіктивного розірвання шлюбу. Такими доказами, на думку авторки, в першу чергу, повинні бути показання свідків, що подружжя продовжує сімейне життя, виховує спільних дітей, проживає в одному помешканні, разом їздить в одному автомобілі на роботу; батько турбується про дітей, разом з сім'єю відпочиває на дачі, в санаторії; дружина завагітніла тощо [11]. На прохання позивача суд може вийти на місце помешкання колишніх подружжя і переконатися, що в них єдина спальня і спальні місця, посуд, холодильник, шафа, де знаходиться одяг обох з подружжя, білизна тощо. Доказом також можуть бути листи, картки, кінозйомки, хронологія життя колишнього подружжя; придбання, наприклад, житлового будинку, де подружжя проживало спільно тощо [11]. Все ж таки, довести фіктивність розірвання шлюбу досить проблематично та важко, однак, на нашу думку, це є позитивним явищем, адже сторони даного сімейного зв'язку зловживаючи своїми правами і порушуючи норми чинного законодавства перебувають у виграшному становищі. На нашу думку, суду при з'ясуванні факту фіктивності розірвання шлюбу і факту спільного проживання потрібно брати до уваги наявність ознак притаманних як сім'ї, які перелічені у частині 2 статті 3 Сімейного кодексу України, так і інші обставини, які здебільшого, впливають на факт доведеності фіктивності розірвання шлюбу. Зокрема, це може бути спільність проживання в одному житловому приміщенні та користування речами, які задовольняють щоденні побутові потреби особи (спільне користування побутовою технікою та іншими речами першої необхідності), наявність спільного побуту та взаємних прав та обов'язків; сексуальні відносини чоловіка та жінки після розірвання шлюбу та реалізація їх репродуктивної функції; виконання спільно трудових обов'язків, що збільшує їх «сімейний капітал»; та інші факти, які мають істотне значення при розгляді справи. Саме за наявності відповідних доказів суд постановляє рішення про визнання розірвання шлюбу фіктивним і одночасно це рішення суду є правовою підставою для анулювання актово-

го запису про розірвання шлюбу вчиненого державним органом реєстрації актів цивільного стану та анулювання Свідоцтва про розірвання шлюбу.

Із врахуванням усіх вище викладених положень та їх аналізом пропонуємо переглянути частину 1 статті 108 Сімейного кодексу України щодо визнання розірвання шлюбу фіктивним, якщо шлюб було розірвано органами державної реєстрації актів цивільного стану, і надати можливість визнавати розірвання шлюбу фіктивним, якщо розірвання відбулося у судовому порядку.

Також, варто було б розширити перелік обставин, які враховуватимуться судом при розгляді даної справи, зокрема, якщо жінка та чоловік проживали однією сім'єю; проживали у спільному житловому приміщенні; вели спільне господарство; продовжували статеві відносини, що призвело до народження дитини; не мали наміру припинити шлюбні відносини; та інші обставини, що мають істотне значення.

Висновок. Тому, пропонуємо частину 1 статті 108 Сімейного кодексу України викласти у наступній редакції: За заявою заінтересованої особи розірвання шлюбу може бути визнане фіктивним, якщо буде встановлено, що жінка та чоловік продовжували проживати однією сім'єю, проживали у спільному житловому приміщенні, вели спільне господарство, продовжували статеві відносини, що призвело до народження дитини, не мали наміру припинити шлюбні відносини, а також наявні інші обставини, що мають істотне значення.

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст. 135.
2. «Фіктивне» розірвання шлюбу: мета, ознаки фіктивності, порядок визнання. 2018. <https://kvadrapravo.com/index.php/ua/pro-kompaniyu/novyny/fiktivne-rozirvannya-shlyubu-meta-oznaki-fiktivnosti-poryadok-viznannya>
3. Глиняна К. М. *Поняття та особливості визнання розлучення фіктивним. Актуальні проблеми держави і права.* Вип. 33. 2007. С. 110-114.
4. *Про практику розгляду судами трудових спорів: Пленум Верховного суду України від 26.10.1995 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92#Text>

5. *Одинока мати: статус, права та пільги: роз'яснення від 26.05.2016 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0016697-16#Text>
6. *Про військовий обов'язок та військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. 2232-ХІІ. Дата оновлення: 23.04.2021р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
7. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/14988116>.
8. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88570585>
9. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82694384>
10. *Постанова Верховного Суду України від 17.06.2020 № 755/18012/16-ц.* URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89961469>
11. *Сафончик О. І. Особливості припинення (розірвання) шлюбу. 2018.* URL: <https://jurist-blog.com.ua/osoblivosti-rozirvanna-shlubu.html> (дата звернення: 27.04.2021).

Схаб-Бучинська Т. Я. Фіктивне розірвання шлюбу: теорія та практика.

В статті досліджується питання присвячене можливості визнання розірвання шлюбу фіктивним. Проводиться аналіз теоретичних положень та судової практики щодо проблем та перспектив визнання розірвання шлюбу фіктивним. Пропонується надати дозвіл визнавати розірвання шлюбу фіктивним незалежно від того в якому порядку шлюб було розірвано: в адміністративному – органами державної реєстрації актів цивільного стану, чи в судовому порядку – судом. У дослідженні з'ясовуються обставини, які враховуються судом при розгляді справ пов'язаних із фіктивним розірванням шлюбу.

Ключові слова: шлюб, подружжя, розірвання шлюбу, фіктивне розірвання шлюбу, спільне проживання, органи державної реєстрації актів цивільного стану, заінтересовані особи.

T. Ya. Skhab-Buchynska. Fictitious divorce: theory and practice.

The article examines the issue of the possibility of recognizing the divorce as fictitious. The author analyses theoretical provisions and judicial practice on the problems and prospects of recognizing divorce as fictitious. It is proposed to allow recognizing the divorce as fictitious, regardless of the order in which the marriage was dissolved: administratively – by bodies of state registration of acts of civil status, or by a court. The article clarifies the circumstances that are taken into account by the court in the process of considering cases related to fictitious divorce.

Key words: marriage, spouses, divorce, fictitious dissolution of marriage, cohabitation, bodies of state registration of acts of civil status, interested persons.